

DUGOVI ZAOSTAVŠTINE I REDOSLED NJIHOVE ISPLATE

I

SUŠTINA I ZNAČAJ

Regulisanje odgovornosti naslednika za ostavinske dugove implicira jasne odgovore na četiri osnovna pitanja. Pre svega, to je pitanje o tome, za šta naslednik odgovara, tj. za koje dugove on odgovara. Drugo pitanje na koje treba odgovoriti jeste, ko za dugove zaostavštine odgovara.¹ Treće je pitanje, na koji način naslednik odgovara, tj. da li samo nasleđenom, ili i sopstvenom imovinom. Najzad, postavlja se pitanje u kom obimu naslednik odgovara, tj. da li ograničeno na vrednost zaostavštine, ili neograničeno, dakle, ultra vires hereditates. Ma koliko se istaknutim pitanjima priznala izvesna samostalnost, ipak, odgovor na poslednja tri pitanja može se uspešno dati, tek pošto su određene obveze koje terete zaostavštinu. Stoga, s razlogom se može reći, da je normiranje obaveza zaostavštine osnovno pitanje u materiji odgovornosti naslednika. Zato, čini nam se, da su potpuno u pravu, kako zakonodavci², tako i teoretičari³, koji regulisanje, odnosno izlaganje ove odgovornosti počinju upravo fiksiranjem dugova zaostavštine.

Tretirajući ovu problematiku, mi govorimo o dugovima zaostavštine (ostavinskim dugovima, obavezama zaostavštine, ostavinskim obavezama)⁴, i o odgovornosti naslednika za takve dugove, a ne samo za dugove osta-

¹ Za dugove zaostavštine mogu odgovarati i druga lica, ali je to najčešće naslednik (odnosno naslednici), jer je njegova odgovornost pretpostavljena već iz samog njegovog svojstva.

² Tako npr. § 1967—1970 BGB; § 677 Gradanskog zakonika Mađarske Narodne Republike iz 1959. (u daljem tekstu: MGZ).

³ Dr. Heinrich Lange: *Lehrbuch des Erbrechts*, Verlag C. H. Beck, München und Berlin, 1962. str. 606. i sl. (u daljem tekstu: Lange); Enneccerus—Kipp—Wolff: *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts*, V. Band: Theodor Kipp: *Erbrecht. Ein Lehrbuch*, Zwölfte Bearbeitung, Dr. Helmut Coing, J. C. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1965. str. 417 i sl. (u daljem tekstu: Coing); Dr. Hans Brox: *Erbrecht*, Carl Heymanns Verlag KG, Köln—Berlin—Bonn—München, 1966. str. 15. i 433. (u daljem tekstu: Brox); Horst Bartholomeyczik: *Erbrecht*, Achte, ergänzte Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 1968. str. 341. i sl. (u daljem tekstu: Bartholomeyczik); Dr. Franz Gschnitzer: *Erbrecht*, Wien, Springer-Verlag, 1964. str. 59. (u daljem tekstu: Gschnitzer).

⁴ Ovi naši termini odgovaraju stranim, kao što su: die Nachlassverbindlichkeit, die Nachlassschulden, долги obremenjajušćie nasledstvo, the debts of the estate, dettes et charges de la succession, debiti e pesi ereditari, las deudas hereditaria.

viočeve⁵, kako to predviđa i naziva naš zakonodavac u čl. 145. Zakona o nasleđivanju. Prihvatajući ovakav termin, hteli smo da istaknemo, da i u našem naslednom pravu važe dva osnovna principa o odgovornosti naslednika. Prvo, da naslednik, osim dugova ostaviočevih, odgovara i za neke druge dugove, koji nisu zasnovani od ostavioca. Drugo, da se radi o dugovima za koje prividno odgovara naslednik, a stvarno, u krajnjoj liniji, bilo in volaris bilo neposredno, odgovara zaostavština.⁶

Dugovi ostaviočevi, posmatrano retrospektivno i uporedno, predstavljaju opšteprihvaćenu stavku u pasivi zaostavštine. Odgovornost naslednika za takve dugove proizlazi već „iz prirode same stvari”, tj. iz pravnog načela da se uporedo sa koristima moraju snositi i svi tereti na imanju ostaviočevom.⁷ Stvarno, dugovi ostaviočevi čine osnovnu, glavnu vrstu dugova zaostavštine. Oni se nikada i nigde ne mogu izjednačiti sa dugovima zaostavštine. Drugu vrstu dugova zaostavštine čini čitav niz vrlo heterogenih dugova, koji se mogu diferencirati po svrsi radi koje su nastali i po vremenu nastanka. Jedna podvrsta ovih dugova proizlazi iz same strukture naslednopravnog sistema, pa su oni određeni samom prirodom pojedinih naslednopravnih instituta. To je npr. slučaj sa pravom na nužni deo⁸, legatom, nalogom i dr. Zadatak je nauke samo da ih sistematizuje.

Međutim, pored ovih dugova zaostavštine, koji se predpostavljaju ili nužno proizlaze iz same strukture materijalnih normi naslednog prava, na području ovog prava nastaje još čitav niz dugova, ili bolje rečeno troškova. Stoga, ovo pravo treba da odredi ko će ih, i u kojoj meri, snositi. Tu pre svega, dolaze troškovi u vezi sa sahranom ostavioca, a zatim troškovi skopčani sa izvršenjem njegove poslednje volje (proglašenje testamenta, troškovi izvršioca testamenta i dr.). Navedene vrste troškova mogu prelaziti okvire naslednog prava, pogotovo kada se uzme da izvršenje poslednje volje ne mora biti u vezi sa nasleđivanjem, tj. sa rasporedom imovine mortuis causa. Zatim dolaze tzv. ekonomski troškovi⁹ i tzv. procesni troškovi¹⁰. Najzad, postavlja se pitanje na čiji teret ide porez na nasleđe¹¹. Naslednopravni propisi treba da odrede, da li i ukoliko pojedini od napred navedenih troškova ulaze u dugove zaostavštine. Upravo, određivanje tih „drugih” obaveza, koje, osim dugova ostaviočevih, pogađaju zaostavštinu, čini suštinu naših razmatranja.

Jasno formulisanje obaveza zaostavštine, značajno je, ne samo za regulisanje odgovornosti naslednika, već i za rešenje nekih drugih situacija u naslednom pravu. Pre svega, za odgovornost naslednika je značajno po tom, što će maksimalno razjasniti položaj naslednika, a time i mogućnosti za njegovu akciju. Pored toga, ono će sprečiti eventualne sukobe između naslednika i poverilaca zaostavštine, koji u vezi sa navedenim troškovima mogu nastati. Najzad, daje im mnogo bolju priliku da ocene

⁵ Die Erbllassersschulden, dugi nasledodatelja, les dettes du défunt, debito del defunto, the debts of the deceased.

⁶ Pošto kod nas nema neograničene odgovornosti.

⁷ Brox, str. 10. zasniva odgovornost naslednika na zakonskom propisu.

⁸ Ovo pravo je u osnovi nasledno pravo, ali može biti i obligaciono.

⁹ Dr. Srećko Zuglia: Građansko procesno pravo, Vanparnični postupci, Beograd, 1938. str. 378. to su troškovi obezbeđenja, upravljanja zaostavštinom i sl.

¹⁰ Dr. S. Zuglia, *cd.* str. 378. to su troškovi popisa i procene, proglašenja umrlih, takse, dangube, prevozni troškovi i slični.

¹¹ Npr. ako porez na nasleđe bude plaćen, a kasnije se pojavi poverilac zaostavštine i traži naplatu duga pa iscrpljuje celu zaostavštinu, računajući i iznos poreza.

da li je zaostavština prezadužena ili nije. Nasledniku to može poslužiti kao razlog da odbije nasleđe, a poveriocu da predloži otvaranje stečaja nad zaostavštinom. Svaki sukob o dugovima zaostavštine, ustvari je sukob oko utvrđivanja tačnog stanja zaostavštine. A ovakvo stanje, kao što smo videli, osnov je često za odluku o tome, da li će se neki naslednik primiti ili ne nasleđa. Ono takođe može da posluži i kao osnov za određivanje nužnog dela, pošto se nužni deo utvrđuje na osnovu obračunske vrednosti zaostavštine čiji osnov je neto zaostavština.

Za potpuno regulisanje odgovornosti naslednika nije dovoljno samo odrediti šta čini dugove zaostavštine, već odrediti i redosled njihove isplate. Zaostavština predstavlja posebnu masu imovine naslednika čija je specifičnost, u prvom redu, u tome, da se iz nje imaju podmiriti prvenstveno obaveze zaostavštine. Radi se o tome, da zakon daje poveriocima zaostavštine zakonski beneficium separationis¹². Polazeći od te činjenice, kao i od činjenice, da zaostavština odgovara za specifične dugove, nastaje neophodnost, da pravni sistem formuliše specifičan red isplate ovakvih dugova. Razumljivo, poseban značaj ovaj redosled ima za slučaj da zaostavština bude prezadužena. Redosled isplate služio bi kao putokaz naslednicima, odn. poveriocima zaostavštine u ostvarivanju njihovih prava i izvršenju njihovih obaveza. Nasledniku se pruža mogućnost da se ne izloži opasnosti da nekom nasledniku bude lično odgovoran za štetu koju mu je naneo nepravilnom isplatom dugova zaostavštine (pogodovanje poverilaca). Poveriocu se time daje sredstvo, da pobija radnje naslednika i traži naknadu štete za slučaj da je on pogodio nekog od poverioca. U takvom slučaju, naslednik neće moći sa uspehom da ističe prigovor iscrpljenosti zaostavštine prema jednom poveriocu zaostavštine, ako je do iscrpljenja došlo usled isplate poverilaca istog ili slabijeg ranga. Dakle, radi se o rangu specifičnih tražbina, koji je u uskoj vezi sa realizacijom naslednih prava, odnosno prava iz zaostavštine, i za koje je, usled toga, nasledno pravo veoma zainteresovano.

Poseban značaj cele ove problematike leži u tome, što je naše zakonodavstvo o ovome nepotpuno i nejasno.¹³

II

DUGOVI ZAOSTAVŠTINE

Pojam

U nemačkoj pravnoj nauci, koja se najviše bavila ovim pitanjem, ističu se tri definicije dugova zaostavštine.

Prema jednoj definiciji, dugovi zaostavštine (die Nachlassverbindlichkeit) su takvi dugovi naslednika, koji njega u svojstvu naslednika pogađaju.¹⁴

¹² Vidi Primedbe na pretprojekat ZN, Arhiv, 1949. str. 115. i Dr. Verona—Dr. S. Zuglia: Stečajni zakon sa komentarom, Zagreb, 1930, str. 20. i 280.

¹³ Ovakvih primedbi bilo je još i to pre donošenja ZN. Vidi Primedbe na pretprojekat ZN, Arhiv, 1949. str. 115. koje su stavljene od Pravnog fakulteta u Ljubljani.

¹⁴ Brox, str. 15.

Prema drugoj definiciji, obaveze zaostavštine su one obaveze, za koje, kod ograničene odgovornosti naslednika ili podvajanja zaostavštine od imovine naslednika, na predlog poverioca, zaostavština odgovara.¹⁵

Prema trećoj, obaveze zaostavštine su zahtevi svake vrste, koji su protiv ostavioca, naslednika kao takvih i zaostavštine upravljani i čije se zadovoljenje iz zaostavštine zahteva.¹⁶

Svaka od navedenih definicija ističe pojedine karakteristične momente vezane za dugove zaostavštine. Pri tome treba imati u vidu, da BGB poznaje i neograničenu odgovornost, pa usled toga ograđivanje pojedinih autora.

Mada sovjetsko zakonodavstvo o naslednom pravu (ni ranije ni sada) ne poznaje odgovornost za dugove zaostavštine, pojedini sovjetski teoretičari, kao na primer Serebrovskij, prihvataju ovakav termin, i definišu ga tako, da se pod njim obuhvataju svi dugovi koji terete zaostavštinu, uključujući ovde i dugove ostavioca.¹⁷

U predratnoj i savremenoj jugoslovenskoj literaturi mogu se sresti tri pojma ovog termina.

Prema jednom shvatanju, „dugovi zaostavštine su svi oni zahtevi koje valja podmiriti iz imovine umrloga, a postojali su već u času njegove smrti”.¹⁸

Po drugom gledištu, izrazi „dugovi zaostavštine” ili „ostavinski dugovi” imaju za svrhu da objasne razliku u odnosu na dugove ostavioca. Dugovi zaostavštine su, stoga, razne druge obaveze, koje su nastale po ostaviočevoj smrti i koje pogađaju naslednika kao takvog.¹⁹

Najzad, po trećem gledištu „dugovi zaostavštine sačinjavaju sve tražbine koje se imaju namiriti iz imovine umrloga”.²⁰

Mi smo se još ranije opredelili za pojam sličan trećoj definiciji, a sada ističemo, da se, u skladu sa karakteristikama odgovornosti, mogu dati dve definicije pojma „dugovi zaostavštine”, zavisno od toga sa koje se polazne pozicije u određivanju odgovornosti pođe. Pođe li se od toga, da za dugove odgovara naslednik, onda se dugovi zaostavštine mogu definisati, kao dugovi koji naslednika u njegovom nasledničkom svojstvu terete. To je, dakle, definicija iz § 1967/2 BGB, koju Brox ponavlja. Pođe li se od stanovišta, da za dugove odgovara sama zaostavština, onda se ovi dugovi mogu definisati kao sve one obaveze koje se imaju isplatiti iz zaostavštine, i to prvenstveno isplatiti. Suštinskih razlika između ovih definicija nema. U svakom slučaju za dugove zaostavštine, u krajnjoj liniji, zaostavština odgovara. Istina, u prvom slučaju samo in valoris, a u drugom slučaju, kod separatio bonorum, i neposredno.

¹⁵ Coing, str. 417.

¹⁶ Lange, str. 608.

¹⁷ V. I. Serebrovskij: Očerki sovjetskogo nasledstvennogo prava, Izdatelstvo Akademij nauk SSSR, Moskva, 1953. str. 209.

¹⁸ Dr. F. Goršić: Komentar vanp. postupka, II. Beograd, 1935. str. 408.

¹⁹ Cit. primedbe, Arhiv, 1949. str. 115. i Dr. Alojz Finžgar: Dedno pravo, Univerza v Ljubljani, 1962. str. 135.

²⁰ Dr. Godina Dionis: Teoretsko-praktički komentar. Zakona o sud. vanp. postupku, Beograd, 1934. str. 174.

VRSTE I SASTAV

1) *Uporedno pravo*²¹

a) *Mađarska* — Mađarski građanski zakonik od 1959. u svome § 677 kao ostavinske dugove određuje:

- 1) Troškove pristojne sahrane ostavioca;
- 2) Potrebne troškove u vezi sticanja, osiguranja i rukovanja zaostavštinom (ostavinski troškovi), kao i troškovi ostavinskog postupka;
- 3) Obaveze zasnovane na nužnom delu;
- 4) Obaveze zasnovane na legatu i nalogu;
- 5) Dugovi ostavioca.²²

b) *Savezna Republika Nemačka*. — U nauci se razlikuju tri vrste dugova zaostavštine: dugovi ostavioca (Die Erblässersschulden), dugovi otvorenog nasleđa (Die Erbfallsschulden) i dugovi ostavinskih troškova i troškova upravljanja (Die Nachlasskosten- und verwaltungsschulden).

Dugove otvorenog nasleđa pojedini autori različito grupišu. Prema Langeu²³, ovde spadaju:

- 1) Zahtev iz nužnog dela, legata i naloga;
- 2) Troškovi sahrane ostavioca;
- 3) Izdržavanje pojedinih lica;
- 4) Dreissigster (§ 1969 BGB) tj. hrana i stan za članove porodice ostavioca za 30 dana po njegovoj smrti;
- 5) Potraživanja pastorčeta prema preživlom bračnom drugu ostavioca (§ 1371/1 BGB) i
- 6) Porez na nasleđe.

U dugove upravljanja i dugove ostavinskih troškova spadaju po otvaranju nasleđa nastali troškovi, ali za određene svrhe, kao što su:

- 1) Troškovi proglašenja mrtvim ostavioca;
- 2) Troškovi obznane testamenta;
- 3) Troškovi obezbeđenja zaostavštine;
- 4) Troškovi staranja o zaostavštini;
- 5) Troškovi upravljanja zaostavštinom;
- 6) Troškovi saziva poverilaca;
- 7) Troškovi popisa i procene;
- 8) Troškovi ostavinskog stečaja;
- 9) Troškovi postupka poravnanja i
- 10) Troškovi utvrđivanja fiskusa kao naslednika.²⁴

c) *Austrija*. — Dugovi zaostavštine dele se na dve vrste: dugove ostavioca (Erblässersschulden) i dugove otvorenog nasleđa (Erbfallsschulden ili Erbgangsschulden).

²¹ Z. Milosavljević: Rimsko privatno pravo, Knjiga III, Nasledno pravo, Beograd, str. 100. navodi da naslednik s popisom ima pravo na prvenstveno namirenje troškova pogreba ostavioca, otvaranja testamenata i pravljenja inventara.

²² Dr. Murad Ferid—Dr. Karl Firsching: Internationales Erbrecht, Band IV, 2. Auflage, C. H. Beck, München und Berlin, 1967. Odeljak Ungarn, str. 42. i sl. (u daljem tekstu: Ferid—Firsching).

²³ Lange, str. 608. i sl.

²⁴ Coing, str. 417., Lange, str. 608., Brox, str. 15. i 433. Bartholomeyczik, str. 337. i sl. Treba imati u vidu da nemačko pravo ne poznaje postupak sličan našem ostavinskom postupku.

Dugovi ostavioca su obaveze zasnovane od ostavioca, koje nisu strogo lične prirode (§ 548 AGZ).

U dugove otvorenog nasleđa spadaju:

1) Shodno mestu, položaju i imovini umrloga odgovarajući troškovi sahrane ostavioca (§ 549 AGZ). U ove troškove spadaju troškovi za grob, troškovi ukopavanja leša (sahrana), troškovi bogoslužjenja, posmrtnice i tome slično;²⁵

2) Obaveze iz nužnog dela (§ 775 AGZ);

3) Obaveze izdržavanja u koje spadaju: zahtev bračnog druga (§ 796 AGZ), zahtev udovice (§ 1243 AGZ), zahtev nužnog naslednika (§ 795 AGZ) i zahtev vanbračne dece (§ 171/2 AGZ);

4) Obaveze iz legata, bez obzira da li se osnivaju na ugovoru o nasleđivanju, testamentu ili zakonu;

5) Troškovi ostavinske rasprave, troškovi upravljanja zaostavštinom (uračunavajući i troškove upravljanja koje vrši jedan naslednik u smislu § 810 AGZ), troškovi stečaja nad zaostavštinom i troškovi prinudnog poravnanja, kao i porez na nasleđe.²⁶

d) *Švajcarska*. — Mada art. 560/2 švajcarskog Građanskog zakonika od 10. XII 1907.²⁷ govori samo o dugovima ostaviočevim, teoretičari razlikuju dugove ostavioca (Erbenschaftsschulden) i dugove naslednog toka (Erbgangsschulden), među koje se ubrajaju:

1) Obaveze nastale u vezi sahrane ostavioca;

2) Troškovi u vezi sa likvidacijom zaostavštine, kao što su: troškovi stavljanja zaostavštine pod pečat (art. 552), troškovi popisa (art. 553), troškovi službenog popisa (art. 584/2), troškovi otvaranja testamenta (art. 558) i drugi troškovi u vezi sa ovim;

3) Obaveze iz legata (art. 562), uključujući i tzv. zakonske legatate: zahtev trudne majke za uživanje iz zajedničke imovine (art. 605), zahtev ukućana za izdržavanje na teret nasleđa (art. 606) i drugi slični zahtevi;

4) Obaveze iz naloga (modus-a).²⁸

e) *Francuska*. — U zakonodavstvu i teoriji pod dugovima zaostavštine razlikuju se: dugovi (dettes) ostavioca i tereti (charges) zaostavštine.

U terete zaostavštine računaju se: legati, troškovi sahrane ostavioca (art. 2101 Cc), troškovi žalosti udovice (art. 1481, 1570), obaveza izdržavanja preživelog bračnog druga (art. 205/2 Cc), obaveza izdržavanja vanbračne dece rođene u brakolomstvu (art. 762), troškovi potrebni za stavljanje zaostavštine pod pečat, troškovi inventarisanja i troškovi polaganja računa (art. 810), troškovi deobe i porez na nasleđe.²⁹

²⁵ Detaljnije o ovim troškovima Dr. Moriz von Stubenrauch: Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, Sechste Auflage, Erster Band, Wien, 1892. uz § 549. str. 709.

²⁶ Gschnitzer, str. 59., Stubenrauch, cd. uz navedene § AGZ, Ferid—Firsching, Band I. Österreich, str. 89. i sl.

²⁷ U daljem tekstu citiran skraćenicom: ŠGZ.

²⁸ Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, Band III. Das Erbrecht, V. Lieferung, izdao Dr. M. Gmür, komentarisao Dr. P. Tuor, Bern, 1919. str. 570. Ferid—Firsching, Band I, Schweiz, str. 82. i sl.

²⁹ Planiol—Ripert: Traité pratique de droit civil français, 2. édition, Tome IV Successions avec le concours de J. Maury et H. Vialleton, Paris, 1956. str. 513. i sl. (u daljem tekstu: Planiol—Ripert); Morandiére: Droit civil, Tome IV, Paris, 1965. str. 384. i sl. Ferid—Firsching, Band II, Frankreich, str. 121.

f) *Sovjetsko pravo*. — Mada čl. 434. GK RSFSR iz 1923., čl. 120. Osnova građanskog zakonodavstva SSSR i saveznih republika iz 1962. i čl. 553. GK RSFSR iz 1964. govore o odgovornosti nasljednika za dugove ostavioca, u sovjetskoj pravnoj teoriji razlikuju se dugovi samoga ostavioca i dugovi koji se pojavljuju smrću ostavioca, koji se skupno označuju, kao dugovi koji opterećuju zaostavštinu.

Kao dugovi koji nastaju smrću ostavioca smatraju se:

- 1) Dugovi u vezi sa sahranom ostavioca;
- 2) Dugovi u vezi sa obezbeđenjem zaostavštine;
- 3) Dugovi u vezi sa upravljanjem zaostavštinom;
- 4) Dugovi koji nastaju iz legata i naloga.³⁰

g) *Anglosaksonsko pravo*. — U engleskoj nauci i zakonodavstvu govori se o dugovima upravitelja zaostavštine. Kao takvi se navode:

- 1) Pogrebni troškovi ostavioca (Funeral expenses);
- 2) Posmrtni izdaci (Death duties);
- 3) Dugovi i obaveze koje je napravio ostavilac;
- 4) Porez na dobit (Income tax and surtax);
- 5) Troškovi likvidacije, tj. upravljanja, itd.³¹

Slično je stanje i u američkom pravu, tj. pravu pojedinih američkih država. Prema naslednom pravu Države Kalifornije, kodifikovanom 11. V 1931. u Code Probate Act, kao dugovi zaostavštine predviđaju se:

- 1) Troškovi uprave (Expenses of administration);
- 2) Troškovi sahrane (Funeral expenses);
- 3) Family allowance, tj. iznos potreban za porodično izdržavanje za vreme trajanja uprave; i dr.³²

h) *Izraelsko pravo*. — Novo izraelsko zakonodavstvo, prema Zakonu o nasleđivanju br. 5725-1965. u članu 104. razlikuje dugove zaostavštine i dugove ostavioca. Prema navedenoj odredbi dugove zaostavštine čine sledeći dugovi:

- 1) Troškovi skopčani sa ukopavanjem ostaviočevog leša, njegovom sahranom, sa podizanjem nadgrobno spomenika i njima slični troškovi;
- 2) Troškovi naslednog posvedočenja;
- 3) Troškovi potvrde testamenta (postupak proglašenja i ispitivanja je sličan kao i u engleskom pravu);
- 4) Troškovi upravljanja zaostavštinom, ukoliko oni na teret zaostavštine padaju;
- 5) Iznosi koji bračnom drugu, na osnovu Ketuba³³ i drugih na osnovu braka zasnovanih osnova, pripadaju;
- 6) Zahtevi za izdržavanje iz zaostavštine;
- 7) Legati i nalozi ostavioca, itd.³⁴

³⁰ V. I. Serebrovskij, *op. cit.* str. 209. i sl. T. B. Maljcan u Naučno-praktičeski komentarij k GK RSFSR, Moskva, 1966. str. 620.

³¹ Sir David Hughes Parry: *The Law of Succession*, Sweet—Maxwell limited, London, 1966. str. 261. i sl. (u daljem tekstu: Parry).

³² Ferid—Firsching, Band III, Odeljak California, str. 67. i sl.

³³ Ketuba je utvrđena suma na koju ima pravo udovica po jevrejskom religioznom pravu. To je alternativni zahtev na izdržavanje iz zaostavštine ili pravo na pripadanuće u bračnom ugovoru utvrđene sume.

³⁴ Ferid—Firsching, Band IV, Odeljak Izrael, str. 58. i 73.

2) Jugoslovensko pravo

a) *Bivše jugoslovensko pravo.* — Bez obzira na partikularnost ovog prava, može se reći, da za ovo pravo vredi podela kao u austrijskom pravu. Ovo stoga, što je za veći deo države vredeo neposredno AGZ, a tome nisu bile protivne ni odredbe SGZ, mada o tim dugovima više govore Pravila o postupku sudskom u nespornim delima. Ovome treba dodati činjenicu, da je kako materijalno, tako i formalno tj. procesno pravo biv. Jugoslavije građeno na austrijskim osnovima. U ovom pravcu naročito su značajne odredbe Stečajnog zakona iz 1929.³⁵ i Zakona o sudskom vanparničnom postupku (Vanparnični postupak) od 24. VII 1934.³⁶

U stečaju nad zaostavštinom, na koji inače upućuje § 61 Vp. pominju se neki dugovi zaostavštine, kao što su: troškovi oko pogreba ostavioca prema mesnom običaju, staležu i imovini, troškovi u vezi održavanja stečajne mase, odn. zaostavštine, troškovi upravljanja zaostavštinom, itd.

Za temu koju razmatramo posebno su interesantne odredbe § 20. i § 86. Vp. Prema § 20. Vp. „ukoliko u ovom zakonu nije što drugo naređeno, troškove snosi stranka u čijem je interesu postupak poveden”. Ovakav stav zakona posledica je opšteprihvaćenog stanovišta, da pošto nema tzv. kolizionih stranaka, to se pitanje troškova ne može rešavati shodno krivici za prouzrokovanje spora. Međutim, § 86. Vp. sadrži odredbu o troškovima popisa. Prema njoj „troškovi popisivanja zaostavštine namiriće se po pravilu iz ostavinske mase”.³⁷ U teoriji, ova je odredba Vp. tumačena tako, da vredi za sve tzv. procesne troškove. Ovo stoga, što se i troškovi popisa i procene smatraju takvim troškovima.³⁸

b) *Dugovi zaostavštine po Zakonu o nasleđivanju.* — Mada naš Zakon o nasleđivanju ne poznaje termin „dugovi zaostavštine”, jer u odeljku III. govori o odgovornosti naslednika za dugove ostaviočeve, ipak, ne može se reći, da je takva koncepcija odgovornosti nepoznata našem zakonu. Pored dugova ostaviočevih, Zakon govori o isplati nužnog dela, kad je to nadložio ostavilac. Zatim, o isplati legata i naloga. Mada Zakon ne sadrži odredbe o ovakvoj proširenoj odgovornosti, ona se razume kao jedino logičko rešenje iz njegovih drugih odredaba. Pored ovih, Zakon predviđa da izvršilac testamenta „ima pravo na naknadu troškova i na nagradu za svoj trud koje će mu se isplatiti na teret raspoloživog dela zaostavštine, a prema odluci suda” (čl. 103/2 Zakona). Ova poslednja odredba nas navodi na pomisao, da se neki troškovi isplaćuju na teret zaostavštine, ili na teret nužnog dela. Međutim, koji bi bili ti troškovi Zakon ne kaže, a niti je to pitanje raščišćeno u našoj teoriji.

Međutim, valja naglasiti, da se u našoj nauci³⁹ i u sudskoj praksi⁴⁰ zauzima stanovište, da je čl. 33/3. Zakona o nasleđivanju propisano da

³⁵ U daljem tekstu skraćeno: Stz.

³⁶ U daljem tekstu skraćeno: Vp.

³⁷ Reči, po pravilu, ukazuju na propisane izuzetke. Oni su: ne na teret naslednika koji su dali безусловnu nasledničku izjavu; poverioci i legatari snose sami troškove popisa, a nužni naslednik samo ako je očitó neosnovano tražio popis.

³⁸ Dr. Srećko Zuglia, *cd.* str. 612.

³⁹ Tako Finžgar, *str.* 135. Kreč—Pavić, *str.* 87.

⁴⁰ Odeljenje za građanske sporove VS Jugoslavije pravno mišljenje br. 2/61. od 8. III 1961. ZSO knj. VI/1.

dugovi ostaviočevi, troškovi sahrane ostavioca i troškovi popisa i procene, padaju na teret zaostavštine, dakle, da ulaze u dugove zaostavštine.

Što se tiče dugova ostaviočevih, to je pitanje rešeno, ali ne propisom čl. 33/3. ZN., već odredbom čl. 145/1. ZN. Jer, ne može se smatrati nikako da se odgovornost naslednika za ove dugove zasniva na odredbi čl. 33/3. Zakona, mada ima shvatanja, da je ovom odredbom njima, kao i ostalim pomenutim troškovima, priznat prioritet.⁴¹ Pominjanje dugova ostaviočevih u ovome članu, kao i troškova sahrane i troškova popisa i procene zaostavštine, ima sasvim drugi značaj i namenu. Tom se odredbom nije išlo za tim da se propisuje odgovornost naslednika, ili zaostavštine za takve troškove, već da se odredi osnovica za obračunavanje nužnog dela.

Pitanje utvrđivanja neto zaostavštine u cilju obračunavanja nužnog dela i pitanje odgovornosti naslednika, dva su sasvim odvojena pitanja. Svi pravni sistemi, koji poznaju ustanovu nužnog dela, moraju odrediti način njegovog obračunavanja. Pri tome, oni zauzimaju sasvim nezavisan stav prilikom obračunavanja. Tako npr. videli smo koliko francusko pravo poznaje terete na zaostavštini, ali po propisu art. 922. Code civil, neto zaostavština prilikom obračunavanja nužnog dela dobija se odbijanjem dugova ostavioca od dobara ostavioca u trenutku njegove smrti. I odredbe §§ 2311—2315 BGB o obračunavanju nužnog dela, različite su od onih koje regulišu ostavinske obaveze (§§ 1967—1970).⁴² Usled toga, činjenica da se neki trošak uzima kao pasivna stavka pri obračunavanju zaostavštine, nikako ne mora značiti da takav trošak pada uvek na teret zaostavštine. Smatramo da se ni tzv. „povezivanjem” većeg broja odredaba opštije prirode ili načela na kojima se Zakon zasniva, ne bi mogao da izvede zaključak, koji su neki teoretičari izveli. Ovo naročito i zbog toga, što Zakon nezavisno od odredbe čl. 33/3 sadrži odeljak o odgovornosti, u kome ne predviđa odgovornost za druge troškove, kao što su troškovi sahrane ostavioca, i troškovi popisa i procene. Takva mišljenja o domašaju odredbe čl. 33/3. zasniva se na onome što bi trebalo da bude, a ne na onome što je faktičko stanje.

Pored pomenutog, Zakon nije rešio pitanje ko treba da snosi troškove proglašenja umrlih ostavioca, troškove obezbeđenja zaostavštine, troškove staranja o zaostavštini, troškove upravljanja zaostavštinom, troškove popisa i procene, troškove utvrđivanja da je zaostavština bez naslednika, trošak koji nastaje iz poreza na dohodak, itd., itd.⁴³

Zakon čini jedva pokušaj na ovom terenu. Ali, i ono što je doneto, veoma je konfuzno. Već smo citirali odredbu čl. 103/2, prema kojoj izvršilac testamenta ima pravo na naknadu troškova i na nagradu za svoj trud, koja mu se isplaćuje „na teret raspoloživog dela zaostavštine”. U vezi s tim, postavili smo pitanje o značaju takve odredbe. Ako se u pogledu troškova sahrane i drugih iz čl. 33/3. Zakona smatra da terete zaostavštinu, onda bi znači ovi troškovi padali na teret naslednika, a nikako na teret zaostavštine. Dosledno tome, naslednik bi morao snositi ove troškove i u slučaju kada za to ne bi imao pokrića!

Slično prethodnom, nije srećnija ni odredba čl. 184. U ovoj odredbi

⁴¹ Kreč—Pavić, str. 319.

⁴² Vidi i Lange, str. 449. i sl.

⁴³ Ovo svakako mora da reši jedan materijalni i formalni nasledni zakon, kao što je naš Zakon o nasleđivanju.

ponavlja se propis § 20. Vp. koji važi za ceo vanparnični postupak, ali ne i pravilo iz § 86. Vp. koje govori o snošenju troškova popisa i procene, odnosno o snošenju svih procesnih troškova u ostavinskom postupku.⁴⁴

c) *Dugovi zaostavštine de lege ferenda.* — Prema značaju, vremenu postanka i svrsi svi se dugovi zaostavštine mogu podeliti u tri vrste, i to: dugovi ostavioca, dugovi otvorenog nasleđa i dugovi, ili bolje rečeno, troškovi likvidacije zaostavštine. O razlozima ovakve podele biće dalje reči.

aa) *Dugovi ostavioca.* — U dugove ostavioca ili nasleđene dugove spadaju oni od ostavioca zasnovani dugovi do trenutka njegove smrti. To su imovinskopravne obaveze ostavioca, podobne da budu predmet nasleđivanja.⁴⁵ Među ove spadaju i neke neimovinske obaveze, bar po svom nastanku, kao što su nenamireni porez (čl. 198, st. 2. Zakona), obaveze koje proizlaze iz raznih kazni (za prekršaj, krivično delo, oduzimanje bespravno stečene koristi), obaveze doprinosa za socijalno osiguranje, alimentacione obaveze, ali samo u pogledu dospelih rata, troškovi njegovog lečenja, itd.⁴⁶

bb) *Dugovi otvorenog nasleđa.* — To su dugovi zaostavštine koji nastaju već samim otvaranjem nasleđa. Među ove spadaju:

a) *Troškovi sahrane ostavioca* su još po rimskom pravu bili teret za onoga, kome bi pod tim uslovom bilo nešto ostavljeno, ili za samog naslednika.⁴⁷

Prema sadašnjem shvatanju u našoj nauci i sudskoj praksi, u ove troškove spadaju: troškovi za grob i troškovi sahrane, uključujući ovde i troškove shodno mesnim običajima za umereno ugošćenje učesnika sahrane⁴⁸, trošak za uobičajenu nadgrobnu oznaku⁴⁹, a ne i trošak za podizanje nadgrobnog spomenika⁵⁰. Ovo poslednje se pravda takvim argumentima, koji po, našem mišljenju, ne stoje.

Odeljenje za građanske sporove Vrhovnog suda Jugoslavije navodi, da „ukrašavanje grobova nadgrobnim spomenikom ni danas nije opšta praksa”, da „spomenik podižu imućni”, da to „nije prihvaćeno kao moralna dužnost sa stanovišta običaja”, jer da „to ne prati nikakva društvena osuda”. Pitanje je, prvo, kako je se došlo do zaključka da podizanje nadgrobnog spomenika nije opšta praksa! Svakako, radi se o praksi na teritoriji Jugoslavije! Drugo, ako bi se i prihvatilo da to nije „opšta praksa”, znači li to argument za tvrđenje da treba uopšte isključiti podizanje nadgrobnog spomenika na teret zaostavštine. U mnogim našim krajevima, naročito na jugu Srbije, posebno u Toplici, podizanje skromnog nadgrobnog spomenika je opšteprihvaćena moralna dužnost, koja je sankcionisana moralnom osudom. Zbog toga, potomci i uopšte najbliži

⁴⁴ Vidi primedbu br. 38).

⁴⁵ Brox, str. 10. navodi da nije važno da li su ovi dugovi predmet nasleđivanja ili nisu, jer se za njih odgovara uvek.

⁴⁶ Kreč—Pavić, str. 87.

⁴⁷ To je bila javna dužnost koja se je sa octio funeraria naplaćivala iz zaostavštine, odnosno imovine onog ko je dužan za sahranu. Dr. Marijan Horvat: Rimsko pravo, Zagreb, 1962. s. 290.

⁴⁸ Vrh. sud Slovenije, 28. 9. 1950. GŽ. 75/50. Ljudski pravnik, s. 514.

⁴⁹ Kreč—Pavić, str. 87. Dr. B. Bazala: Nužno nasljedstvo, NZ, 3—4/57.

⁵⁰ Odeljenje za građ. sporove VSJ od 8. 3. 1961. ZSO knj. VI/1. Kreč—Pavić, str. 87. Dr. B. Bazala, NZ, br. 3—4/57, str. 145.

rođaci, odvajaju često od usta, i uopšte lišavaju se najnužnijih potreba, samo da bi udovoljili ovoj svojoj moralnoj dužnosti. Zato, čini nam se, da je uputno da se rešenje ovog pitanja prepusti običajima. Ako je u nekom kraju ugošćenje učesnika sahrane i podizanje nadgrobnog spomenika uobičajena moralna dužnost naslednika, onda je logično, da se ovakvi troškovi moraju staviti na teret zaostavštine. Pozivanje pomenutog Odelenja na propis čl. 33/3 Zakona o nasleđivanju „gde se troškovi oko podizanja nadgrobnog spomenika ne označuju kao nužni troškovi koji terete zaostavštinu”, potvrđuje, da se ovom predmetu nije poklonila potrebna pažnja. Jer, u navedenom članu ne stoji niti to, da primerno ugošćenje učesnika sahrane spada u troškove sahrane, pa ipak je Vrhovni sud Slovenije, sasvim umesno, popunjavajući jednu pravnu prazninu u našem pravu, zaključio da spadaju i takvi troškovi, ako su uobičajeni.⁵¹

b) *Troškovi izvršenja ostaviočeve poslednje volje*, ako postoji testament, izvršuju se na teret zaostavštine. Ovakav dug nastaje u trenutku smrti ostavioca.⁵² U ove troškove spadaju troškovi proglašenja testamenta i troškovi izvršenja testamenta. Načelo o tome, da troškovi izvršenja testamenta padaju na teret zaostavštine, postavilo je još rimsko pravo⁵³, a to je opšteprihvaćeni stav u savremenom naslednom pravu⁵⁴.

c) *Zahtev nužnog naslednika* u smislu čl. 32. Zakona o nasleđivanju, ako je ostavilac odredio da mu se isplati u novcu, ili drugoj generičnoj stvari. U tom slučaju ne radi se o legatu, već o nasleđivanju. Samo, zbog prirode zaveštane stvari, naslednik će postati poverilac zaostavštine.⁵⁵

d) *Zahtev testamentalnog naslednika*, kojem je u smislu čl. 84/3. Zakona testamentom ostavljena jedna ili više određenih stvari ili prava. Ako je ostavljena određena stvar (res certa), onda on po osnovu nasleđivanja stiče svojinu na njoj u momentu smrti ostavioca (čl. 135. ZN). Ali, ako se radi o generičnoj stvari ili novcu, onda takav naslednik postaje, u krajnjoj liniji, poverilac zaostavštine.⁵⁶

e) *Obaveze iz legata i naloga* su takođe nesporno obaveze zaostavštine, koje nastaju već u trenutku smrti ostavioca. Do njihove isplate dolazi donekle nezavisno od nasleđivanja. Tako npr. legat se isplaćuje i u slučaju kad postavljeni naslednik umre pre ostavioca, ako se odrekne nasleđa, ili je nedostojan (čl. 95. ZN). Znači, treba ih tretirati kao samostalne terete na zaostavštini.

f) *Porez na nasleđe* čini dug zaostavštine koji nastaje u trenutku ostaviočeve smrti, mada se njegova osnovica utvrđuje kasnije. Prema čl. 106. Osnovnog zakona o doprinosima i porezima građana (Službeni list SFRJ, br. 32/64) „osnovica poreza na nasleđe i poklon je prometna vrednost nasleđene ili na poklon primljene nepokretne imovine u trenutku nastanka poreske obaveze, po odbitku dugova i troškova koji otpadaju na imovinu na koju se plaća ovaj porez”. Osnovica je, dakle, neto zaostavština. Neto zaostavština se dobija kada se iz bruto zaostavštine isplate svi dugovi zaostavštine. To je, dakle, oblik učešća države, odnosno društvene zajednice u koristi od imovine koja je predmet nasleđivanja.

Rešenje ovog pitanja ima i svoj praktični značaj. Već smo ukazali na mogućnost, da se posle isplate poreza na nasleđe, pojavi novi poveri-

lac i traži odgovornost naslednika za ceo iznos neto zaostavštine, shodno čl. 145. Zakona. Porez bi u takvom slučaju pogađao naslednika a ne zaostavštinu. Moguće je da se pojavi čitav niz situacija. Tako npr. jedan naslednik je platio porez, ali se kasnije utvrdi da je pravi naslednik drugo lice. Može li od takvog naslednika tražiti i iznos koji je uplaćen na ime poreze? Odgovornost naslednika za dugove ostavioca me može da se proteže i na one iznose koji su plaćeni na ime poreze.

cc) *Troškovi likvidacije zaostavštine.* — Ovde spadaju dugovi zaostavštine koji nastaju nakon otvaranja nasleđa. U nemačkoj nauci, pošto ona ne poznaje ostavinski postupak, ovi se troškovi nazivaju (die Nachlasskosten — und verwaltungsschulden) dugovi ostavinskih troškova i troškova upravljanja. U anglosaksonskom pravu, to su troškovi upravljanja (Expenses of administration). Čini nam se, da su veoma dobro formulisani u § 677 Mađarskog građanskog zakonika kao „potrebni troškovi u vezi sticanja, osiguranja i rukovanja zaostavštinom (ostavinski troškovi), kao i troškovi ostavinskog postupka”.⁵⁷

Ako uzmemo da zaostavština čini posebnu imovinsku masu, iz koje, kako smo naveli, imaju prvenstveno da se isplate dugovi zaostavštine, onda bi se shodno „dugovima stečajne mase” (§§ 45 i 46 Stz) moglo govoriti o dugovima zaostavštine. Međutim, iz formulacije citiranih propisa a i u teoriji stečajnog prava, uzima se da u dugove stečajne mase spadaju dve vrste troškova, i to: ekonomski i procesni troškovi.⁵⁸ Shodno tome, mogli bi pod troškovima likvidacije razumeti *ekonomske i procesne troškove.*

U ekonomske troškove, ili troškove održavanja i upravljanja, spadali bi troškovi obezbeđenja zaostavštine, troškovi staranja o zaostavštini, trošak upravljanja zaostavštinom, uračunavajući ovde kako troškove upravitelja, čuvara i drugih lica, tako i izdatke koji oni vrše ili moraju izvršiti radi obezbeđenja i očuvanja zaostavštine, odnosno radi njenog ekonomskog iskorišćavanja.

U tzv. procesne troškove spadali bi ostali troškovi potrebni za okončanje zaostavštine, kao što su: trošak proglašenja mrtvim, trošak dokazivanja smrti, troškovi u vezi sa utvrđivanjem tačnog stanja zaostavštine (popis i procena, saziv poverilaca), izuzev ako su očigledno neosnovano prouzrokovani⁵⁹. Zatim, taksa za ostavinski postupak, prevozni troškovi i sl.

Usled složenosti odnosa koji nastaju u vezi sa otvorenim nasleđem, Zakon bi se mogao poslužiti kvalifikacijom pojedinih odnosa (kao poslovodstvo bez naloga, odnosno kao punomoćstvo) i time znatno uprostito

⁵⁷ Stečajni zakon od 22. 11. 1929. razlikovao je u pogledu troškova sahrane, između najnužnijih izdataka za pogreb stečaj. dužnika, ako je umro po otvaranju stečaja (§ 45) i troškova učinjenih shodno mesnom običaju, staležu i imovini (§ 50).

⁵⁸ Stoga, to nikako ne mogu biti tzv. procesni troškovi, kako se ponegde predstavlja.

⁵⁹ Vidi primedbu 21.

⁵⁴ Tako art. 1034 Code civil; §§ 2218—2225 BGB.

⁵⁵ Dr. B. Vizner: Nasljedno pravo, Osijek, 1967. str. 224.

⁵⁶ Dr. B. Blagojević: Nasledno pravo, Beograd, 1960. str. 227.

⁵⁷ Cl. 677 Gradanskog Zakonika Mađarske.

⁵⁸ Dr Srećko Zuglia, cd. str. 378.

⁵⁹ Smatramo da nije održivo stanovište Vrh. suda Hrvatske u presudi od 23. 10. 1958. GŽ. 2111/58. Odvjetnik 1959. br. 7—8/59. str. 174—175. da troškovi popisa koji je nastao u parnici nužnog naslednika za utvrđivanje nužnog dela ne spadaju u pasivu zaostavštine.

pravne odnose.⁶⁰ Što se tiče procesnih troškova poverilaca i drugih lica, morao bi se zauzeti stav da oni sami snose svoje troškove, izuzev onih koji su im prouzrokovani od strane nasljednika.

III

REDOSLED ISPLATE DUGOVA ZAOSTAVŠTINE

Značaj i sankcije

Polazeći od činjenice da imovina dužnika može biti nedovoljna za izmirenje svih nastalih obaveza, pravo je vrlo rano priznalo pojedinim licima, odnosno tražbinama ovlašćenje na izmirenje pre drugih tražbina (privilegium exigendi). Privilegovane tražbine postoje u korist određenih poverilaca (privilegium personae), ili u korist određenih tražbina kao takvih (privilegium causae). Među privilegovanim tražbinama opet ima takvih, koje imaju preče pravo prema ostalim privilegovanim tražbinama. Rang tražbina određuje se u skladu sa moralnim i socijalnim shvatanjima o značaju pojedinih tražbina.⁶¹

Mi smo još u početku naglasili, da zaostavština predstavlja posebnu masu imovine nasljednika, čija je specifičnost, u prvom redu, u tome, da se iz nje imaju podmiriti prvenstveno dugovi zaostavštine.⁶² Znači, da u korist poverilaca zaostavštine, uvek postoji zakonski beneficium separationis. Po tome načelu, nikada se stečaj nad zaostavštinom ne može voditi kao stečaj nad imovinom nasljednika, već uvek odvojeni stečaji, kao na dve posebne imovine. U stečajnu masu nasljednika ulazi samo eventualni pripali deo posle okončanja stečaja nad zaostavštinom (§ 108 Stz). Usled toga, pitanje o prezaduženosti postavlja se u pogledu zaostavštine uvek kao samostalno pitanje. Odatle proizlazi i potreba propisivanja posebnog ranga tražbina iz zaostavštine, koja je tim veća, jer se radi o specifičnim tražbinama.

Da bi udovoljila gornjem zadatku, u savremenom pravu mogu se često sresti propisi o rangu tražbina iz zaostavštine. Tako npr. čini BGB u pogledu onih koji nastaju na području materijalnog naslednog prava, a detaljno propisuje redosled u stečajnom zakonu, ali u posebnim odredbama u pogledu stečaja nad zaostavštinom, i novo mađarsko pravo, koje u Građanskom zakoniku propisuje redosled isplate dugova zaostavštine (§ 677).

O značaju uvođenja redosleda isplate mi smo napred govorili. Ponašamo, da bi usvajanje redosleda isplate veoma značilo za sudsku praksu, jer bi smanjilo dileme i nesporazume koji tamo sada postoje. Ono je takođe značajno kako za dužnika, tako i za poverioce zaostavštine.

Želimo još da ukažemo na mogućnost drukčije sankcije, za slučaj da se dužnik ne pridržava zakonom propisanog redosleda. Kada se radi o

⁶⁰ Tako BGB u § 1978. određuje, da će se nasljednik u upravljanju zaostavštinom, nad kojom je kasnije otvoren postupak upravljanja ili stečaj, smatrati da je radio kao poslovođa bez naloga, pre prijema, a kao punomoćnik, po prijemu nasleđa.

⁶¹ Vidi Dr S. Zuglia, c. d. str. 405. i sl.

⁶² Vidi pod primedbom 12.

tome, da dužnik pogoduje pojedine poverioce, onda se zakonska sankcija sastoji u tome, što je omogućeno oštećenom poverioću da predloži stečaj, pa i kada je on jedini poverilac (§ 76 Stz). Druga, teža sankcija, kao što je odgovornost za štetu, ovde je beznačajna, pošto se ionako nad imovinom dužnika vodi stečaj. Drukčije se može organizovati sankcija prema nasledniku koji se nije pridržavao redosleda isplate. Naslednik u tome slučaju vrši isplatu iz „tuđe” imovine, pa za nastalu štetu može odgovarati sopstvenom imovinom.⁶³

Redosled isplate u uporednom pravu

Mađarska. — Već citirani § 677 MGZ određuje ne samo dugove zaostavštine, već i redosled njihove isplate:

- 1) Troškovi pristojne sahrane ostavioca;
- 2) Potrebni troškovi u vezi sticanja, osiguranja i rukovanja zaostavštinom (ostavinski troškovi), kao i troškovi ostavinskog postupka;
- 3) Dugovi ostavioca;
- 4) Obaveze zasnovane na nužnom delu;
- 5) Obaveze zasnovane na legatu i nalogu.

Između grupa postoji prioritet, a unutar grupa srazmernost u isplati.

Savezna Republika Nemačka. — § 1991/4 BGB predviđa da: „Obaveze zaostavštine iz prava na nužni deo, legata i naloga ima naslednik tako da isplati, kako one u slučaju stečaja za naplatu dolaze”. U §§ 224 do 226 Stečajnog zakona utvrđen je sledeći redosled:

- 1) Troškovi stečajnog postupka;
- 2) Naknada troškova i nagrade naslednicima za upravljanje zaostavštinom (§§ 1978 i 1979 BGB);
- 3) Shodno položaju ostavioca troškovi sahrane;
- 4) Troškovi proglašenja mrtvim;
- 5) Troškovi obznane testamenta odnosno ugovora, troškovi sudskog obezbeđenja zaostavštine, troškovi staranja o zaostavštini, troškovi sazivanja poverilaca i troškovi popisa i procene;
- 6) Obaveze preduzete od staraoca zaostavštine i izvršioca testamenta u izvršenju njihove funkcije;
- 7) Obaveze prema staraocu zaostavštine, izvršiocu testamenta i nasledniku, iz vođenja poslova upravljanja;
- 8) Dugovi ostavioca, osim onih koji dolaze kasnije;
- 9) Tekuće kamate do otvaranja postupka;
- 10) Obaveze iz pravosnažno izrečenih kazni;
- 11) Obaveze iz poklona ostavioca *inter vivos*;
- 12) Obaveze prema nužnim naslednicima;
- 13) Obaveze iz legata i naloga.⁶⁴

Sovjetsko pravo. — Sovjetsko zakonodavstvo ne sadrži redosled isplate, ali je od pojedinih teoretičara⁶⁵ predložen sledeći redosled:

⁶³ Takve propise sadrže na pr. § 815 AGZ, § 1980/1 BGB, § 680 MGZ, čl. 1032. PGZ.
⁶⁴ Lange, str. 628., Coing, str. 420., Brox, str. 343, 429, 431, 441, 831. i sl. Bartholomeyczik, str. 222, 356 f. 370 f. i 377.

⁶⁵ V. I. Serebrovskij *cd.* str. 211—212.

1) U prvi red bi se isplaćivali dugovi nastali usled staranja o ostaviocu u vreme njegove bolesti pre smrti, troškovi povezani sa sahranom ostavioca, rashodi za izdržavanje lica koja su bila na izdržavanju kod ostavioca, a takođe i troškovi za obezbeđenje i upravljanje zaostavštinom. U pogledu ovih poslednjih troškova postoje propisi, među onima koji regulišu funkciju državnog notarijata;

2) U drugi red dolaze ostali dugovi ostavioca, s tim da se u slučaju nedostatka zaostavštine imaju primeniti pravila predviđena za stečaj;

3) U poslednji red dolaze legati i nalozi, koji su u suštini pokloni ostavioca.

Pravo Države Kalifornije. — Prema § 950 Code Probate Act iz 1931. (a prema stanju iz 1961.) razlikuju se dugovi ostavioca (the debts of the decedent), troškovi administracije (the expenses of administration) i tereti na zaostavštini (the charges against the estate), koji se isplaćuju sledećim redom:

- 1) Troškovi administracije (expenses of administration);
- 2) Troškovi sahrane (Funeral expenses);
- 3) Troškovi poslednje bolesti (Expenses of last illness);
- 4) Family allowance tj. iznosi potrebni za porodično izdržavanje za vreme upravljanja zaostavštinom;
- 5) Po zakonima SAD privilegovani zahtevi;
- 6) Najamnine;
- 7) Hipoteke i druga založna prava, prema rangu njihovog prioriteta, ukoliko se one izmiruju iz prodajne cene založenih stvari;
- 8) Zahtevi iz onih za života ostavioca objavljenih osuda i svi ostali zahtevi bez predviđenog ranga.

Po § 951. cit. zakona, troškovi sahrane, troškovi poslednje bolesti, porodično izdržavanje i najamnine isplaćuju se unapred od strane upravitelja, a drugi dugovi i legati samo po naređenju suda.

Izraelsko pravo. — Prema § 104 Zakona o nasleđivanju iz 1965. dugovi zaostavštine isplaćuju se sledećim redom:

- 1) Troškovi u vezi sa pokopavanjem tela ostavioca, njegovom sahranom i sa podizanjem nadgrobnog spomenika, kao i oni koji su shodno prilikama njima slični;
- 2) Troškovi naslednog posvedočenja, proglašenja testamenta i upravljanja zaostavštinom, ukoliko na nju to pada;
- 3) Dugovi ostavioca, koji su postojali u trenutku njegove smrti i koji smrću nisu ugašeni, uključujući iznos koji na osnovu Ketube pripada bračnoj ženi;
- 4) Iznosi koji bračnom drugu ostavioca pripadaju po jednom na braku zasnovanom pravnom osnovu, osim za Ketubu.

Prvenstvo poreza i drugih javnih dažbina upravlja se po propisima odgovarajućih zakona, a dugovi zaostavštine predhode zahtevima za izdržavanje.

Redosled isplate u jugoslovenskom pravu

Bivše jugoslovensko pravo. — Austrijsko, a po ugledu na njega, i bivše jugoslovensko pravo, nije tako detaljno regulisalo redosled isplate dugova zaostavštine, kao što to npr. čini nemačko pravo.

Međutim, među dugovima stečajne mase, pored troškova stečajnog postupka, pominju se i troškovi za održanje stečajne mase i za upravljanje njome, pa bi iz toga izvukli zaključak, da bi tzv. ekonomski i procesni troškovi, kako smo ih napred označili, uživali prioritet.

Imače, Stečajni zakon je bio formirao tri isplatna reda.

U prvi isplatni red dolazili su troškovi oko pogreba učinjenog prema mesnom običaju, staležu i imovini; troškovi lečenja ostavioca, članova njegove porodice i nameštenika (50 Stz).

U drugi isplatni red dolaze sve javne dažbine, koje su dospеле za poslednje tri godine, a isto vredi i za tražbine središnjeg ureda za osiguranje radnika, kao i za doprinose za socijalno osiguranje; zatim ulozi na štednju do 10.000 din. za svakog ulagača i zahtevi za naknadu štete do visine od 30.000 dinara prema stečajnom dužniku kao upravitelju staranikovom imovinom (§ 51 Stz).

U treći isplatni red dolaze sve ostale tražbine.

Značajno je istaći, da se u stečaju ne izmiruju neke tražbine, kao što su kamate, novčane kazne zbog kažnjivih dela ma koje vrste, tražbine iz ugovora o poklonu, a kad je stečaj nad zaostavštinom, i tražbine koje se osnivaju na legatu (§ 56).

Redosled isplate u našem novom pravu. — Naše novo nasledno i stečajno pravo ne sadrže redosled isplate dugova zaostavštine, poput onog u mađarskom ili nemačkom pravu. Zakon o nasleđivanju ne poznaje termin dugovi zaostavštine, pa samim tim nije ni ulazio u redosled njihove isplate. Zakon o prinudnom poravnanju i stečaju iz 1965.⁶⁶ god. sadrži odredbe o tzv. građanskom stečaju⁶⁷, ali nad imovinom imalaca radnji. Dakle, fizičkih lica kao privrednih subjekata. Usled toga, postavlja se pitanje: mogu li se i ukoliko primeniti pravna pravila u smislu Zakona o nevažnosti pravnih propisa? U vezi sa ovim nužno je potrebno ukazati na tri činjenice.

Prvo, stara pravna pravila polaze od fizičkog lica kao privrednog subjekta, pa otuda akcenat na ovoj njegovoj funkciji.

Drugo, zaokupljen pojedincem kao privrednim subjektom, bivši Stečajni zakon ne sadrži posebne odredbe o redosledu tražbina u slučaju stečaja nad zaostavštinom. A videli smo, stečaj nad zaostavštinom se uvek provodi nezavisno od stečaja nad imovinom bilo kojeg naslednika. To znači, da i u slučaju da ne stoji napred istaknuta činjenica, redosled isplate po Stečajnom zakonu nije potpun, i ne odražava onaj red koji nameću dugovi zaostavštine.

Treće, kod nas postoji pozitivni propis o građanskom stečaju nad imovinom imalaca radnje, koji se shodno mora uzeti u obzir pri konstrukciji redosleda isplate dugova zaostavštine. Ovaj redosled je sledeći:

⁶⁶ U daljem tekstu skraćeno: Zpps.

⁶⁷ Dr Zoran Antonijević: Privredno pravo, Prosveta, Beograd, 1968. str. 129. primedba 8.

- 1) Troškovi stečaja (čl. 156);
- 2) Doprinos i porez dospeli do dana otvaranja stečajnog postupka;
- 3) Doprinosi za socijalno osiguranje, kao i druge obaveze koje se izmiruju iz ličnih dohodaka;
- 4) Ostali dugovi, osim onih iz tačke 5;
- 5) Novčane kazne izrečene zbog privrednih prestupa ili prekršaja i protivpravno stečena imovinska korist oduzeta pravosnažnom sudskom presudom.

Značajno je istaći, da se stečaj neće otvoriti ako imalac radnje, osim poverilaca prva tri reda, ima samo jednog poverioca četvrtog isplatnog reda. (Čl. 141. Zpps.) Takođe, prema čl. 118/3. pom. zakona, izmirenje poverilaca vrši se tako da poverioci prethodnog reda isključuju poverioce narednog reda, sve do svog potpunog namirenja. Ako novčana sredstva nisu dovoljna za potpuno namirenje poverilaca istog isplatnog reda, oni se namiruju u istoj srazmeri.

Vodeći računa o ovim činjenicama, mi bi predložili sledeći redosled isplate dugova zaostavštine, i to:

- 1) Troškovi sahrane ostavioca shodno mesnim običajima;
- 2) Troškovi izvršenja ostaviočeve poslednje volje, ukoliko je takvo izvršenje moguće i dopušteno;
- 3) Troškovi likvidacije zaostavštine;
- 4) Doprinos i porez dospeli do dana smrti ostavioca;
- 5) Doprinos iz socijalnog osiguranja, kao i druge obaveze koje se izmiruju iz ličnih dohodaka;
- 6) Ostali dugovi ostavioca, sem onih navedenih u narednim tačkama;
- 7) Novčane kazne izrečene zbog krivičnog dela, prekršaja, privrednog prestupa i protivpravno stečena imovinska korist oduzeta pravosnažnom sudskom presudom;⁶⁸
- 8) Obaveze zasnovane iz prava na nužni deo;
- 9) Obaveze iz poklona učinjenih od ostavioca za života, uključujući i poklon za slučaj smrti (donatio mortis causa);
- 10) Obaveze zasnovane na legatu i nalogu.

I ovde bi vredelo načelo prioriteta, odnosno isključivosti između pojedinih redova, i načelo srazmernosti unutar pojedinih redova.

Ovaj redosled isplate uključuje u sebe ceo redosled predviđen Zakonom o prinudnom poravnanju i stečaju, s tim da su uključeni i drugi dugovi koji nastaju u vezi raspravljanjem nasleđa. Stoga, ostaje nam da opravdamo one stavke koje čine novost u odnosu na redosled u stečaju nad imovinom imalaca radnje.

a) *Pogrebni troškovi.* — Ovi troškovi dolaze u prvi ili drugi red u savremenom naslednom, odnosno stečajnom pravu.

Za prioritet ovih troškova govore razlozi morala, odnosno pieteta prema ostaviocu. Lišavati umrlog poslednje počasti, tj. uobičajene sahrane, a do toga bi došlo ako bi poverioci iscrpli njegovu imovinu, ne može biti shvaćeno drukčije, nego kao unižavanje umrlog. Stoga, dužno poštovanje prema čoveku, kao humanom biću, misliocu i stvaraocu, na-

⁶⁸ Dakle, isplaćuju se i novčane kazne pravosnažno izrečene prema ostaviocu, za razliku od § 56 Stz. koji nije dozvoljavao isplatu novčanih kazni zbog kažnjivih dela na koje vrste.

laže, da se, za slučaj njegove smrti, prethodno obezbede odgovarajuća sredstva iz njegove zaostavštine, radi njegove sahrane. Pri tome imamo u vidu i činjenicu, da za socijalno osigurana lica delimične troškove sahrane snose zavodi za socijalno osiguranje.

b) *Troškovi izvršenja testamenta.* — Razlozi ovog prioriteta su dvojak. Prvo, to su razlozi pieteta prema ostaviocu. Ovakvim redom omogućuje se, da se maksimalno ostvaruje ostaviočeva poslednja volja. Pri tome, ističemo, ta poslednja volja ne mora značiti meko raspolaganje imovinom mortis causa. Može značiti npr. neku posebnu želju o mestu i načinu sahrane. Drugo, ovakav prioritet omogućuje da ostaviočev testament bude izvršen u svakom slučaju, kada izvršenje nije skopčano sa nekim drugim izdacima. Takođe, onemogućava, ili bar svodi na minimum mogućnost, da ostaviočeva poslednja volja ne bude izvršena zbog nedostatka sredstava. Najzad, ovakva zakonska odredba je dobar podstrek pojedincima, da će društvena zajednica, i za slučaj smrti, preduzeti sve mere da se ostvari njihova poslednja volja. To može da ima za posledicu pojačanu privrednu i društvenu aktivnost pojedinca. A takva aktivnost jeste društveni interes.

c) *Troškovi likvidacije zaostavštine.* — Ustvari, izuzimajući pogrebne troškove i troškove izvršenja ostaviočeve poslednje volje (koji, smatramo, treba da uživaju apsolutni prioritet) sada počinje redosled iz Zakona o prinudnom poravnanju i stečaju. Jedino, umesto stečajnih troškova uveli smo troškove likvidacije zaostavštine. Razlozi za ovaj prioritet, sastoje se u načelu, da troškovi preduzeti radi okončanja ostavinskog postupka, koji se inače vodi po službenoj dužnosti, ne mogu pasti na teret naslednika, već na teret zaostavštine, koja se okončava. Ali ne, ako pričinjeni troškovi nisu bili potrebni.

d) *Pravo na nužni deo.* — Ako je u smislu čl. 32. Zakona o nasleđivanju naređena isplata nužnog dela u novcu, onda se iz zaostavštine mora isplatiti nužni deo pre neizmirenih poklonoprimaca, odnosno legatara i korisnika naloga. Jer, pravo na nužni deo preče je od prava drugih lica, izuzev onih koji idu u korist drugih nužnih naslednika, ali samo do visine njihovog nužnog dela.

e) *Neizmireni pokloni.* — Poznato je, da se zbog okrnjenja nužnog dela vrši, prvo redukcija testamenta, a zatim povraćaj poklona. Uputno je stoga, prvo izmiriti nužnog naslednika a tek posle poklonoprimca. Naslednik koji tako postupi, ne može biti odgovoran za štetu zbog pogodovanja poverioca (nužnog naslednika).

f) *Legati i nalozi.* — Legati i nalozi čine poslednju vrstu dugova zaostavštine, koji se izmiruju iz zaostavštine. Oni predstavljaju jedno dobročino davanje ostavioca mortis causa. Takva dobročina davanja, međutim, ne može da vrši onaj čija je imovina opterećena, shodno pravilu „Nemo liberalis, nisi liberatus”.⁶⁹

⁶⁹ Ovo srednjovekovno načelo je danas opšte prihvaćeno. Vidi Coing, str. 420.

ZAKLJUČAK

Istaknuti značaj jasnog formulisanja dugova zaostavštine za pravilno i efikasno razrešavanje brojnih svakodnevnih situacija, ukazuje na potrebu što skorijeg preduzimanja odgovarajućih mera na zakonodavnom terenu. Ove mere sastojale bi se, pre svega, u preuređenju odeljka o odgovornosti naslednika. Umesto odgovornosti naslednika za obaveze ostaviočeve, uvela bi se odgovornost za dugove zaostavštine. Usleg toga, potrebno je da se da pojam dugova zaostavštine i odrede „drugi” dugovi ostavine. Tom prilikom bliže bi se odredilo, šta spada npr. u pogrebne troškove, ukoliko se rešenje ne prepusti običajima; šta spada u troškove potrebne za izvršenje ostaviočeve poslednje volje, a posebno, koji se troškovi smatraju nužnim u postupku za raspravljanje zaostavštine, i kao takvi terete zaostavštinu.

Istovremeno, u Zakonu o nasleđivanju trebalo bi propisati redosled izmirenja onih obaveza, koje nastaju na području materijalnog i procesnog naslednog prava, kao i odgovornost naslednika za naknadu štete, ako se ne bude pridržavao tog redosleda prilikom izmirenja poverilaca zaostavštine. Takođe, prilikom donošenja propisa o građanskom stečaju, valjalo bi svakako predvideti poseban redosled izmirenja dugova zaostavštine, tj. predvideti redosled izmirenja obaveza u stečaju nad zaostavštinom.

Dr Slavko Marković

LES OBLIGATIONS A LA CHARGE DE LA SUCCESSION ET L'ORDRE
DE LEUR ACQUITTEMENT

R É S U M É

Définissant les dettes grevant la succession comme obligations incombant au successeur dans sa qualité de tel, c'est-à-dire comme dettes dont, en dernière analyse, répond la succession, soit *in valoris*, soit directement (cas de *separatio bonorum*), l'auteur présente un aperçu des dettes de la succession dans les droits hongrois, allemand, autrichien, suisse, français, soviétique, anglais, californien et israélien, critiquant ensuite les conceptions de la Loi yougoslave sur la succession de 1955 qui traite, dans son chapitre cinq, point III, de la responsabilité concernant les dettes du *de cuius*, méconnaissant la notion „dettes de la successions” et sans déterminer la responsabilité à cet égard. Dans ce contexte, l'auteur expose son opinion sur les dettes qui devraient être considérées comme dettes de la succession en droit yougoslave *de lege ferenda*.

Dans la deuxième partie de son étude, l'auteur traite du problème de l'ordre d'acquittement des dettes grevant la succession. Après avoir souligné l'importance de l'instauration de cet ordre et la possibilité d'autres sanctions pour son inobservation, il présente l'ordre adopté dans la législation ou la théorie dans les droits hongrois, allemand, soviétique, californien et israélien. L'auteur critique par ailleurs l'absence de cet ordre dans le droit successoral yougoslave, exposant, d'autre part, son opinion sur l'ordre à adopter *de lege ferenda*. A ce sujet, l'auteur accepte sans réserve l'ordre adopté dans la Loi

yougoslave sur le concordat sans déclaration de l'état de faillite de 1965, qui règle en partie la faillite civile, sur le patrimoine du titulaire d'une firme, ajoutant à cet ordre les obligations apparues dans la faillite sur la succession.

Dans la conclusion de son étude, l'auteur propose les modifications adéquates à opérer dans la Loi sur la succession. Ces modifications consisteraient dans l'acceptation du terme „dettes de la succession”, en déterminant leur conception ainsi que, concrètement, les dettes à la charge de la succession. A ce propos, il convient de définir notamment les frais d'enterrement, à moins qu'on ne laisse au hasard la solution de cette question, ainsi que les frais économiques et ceux de procédure que devraient grever la succession. Enfin, l'auteur souligne que l'ordre des dettes de la succession à déterminer par la Loi sur la succession n'exclut pas le besoin de définir un ordre particulier de l'acquittement dans la faillite sur la succession.